

ช่วงชั้นทางสังคม ความไม่เท่าเทียมกันทางสังคม และการอธิบายถึงความเปราะบางประชากรกลุ่มเปราะบางในสังคม

นิสาพร วัฒนศัพท์*

ฐานิดา บุญวรรณ*

สิวากรณ์ ไชยเจริญ*

บทคัดย่อ

บทความนี้มีเป้าหมายที่จะใช้มโนทัศน์ช่วงชั้นทางสังคมมาอธิบายความไม่เท่าเทียมกันทางสังคม เพื่อทำความเข้าใจว่าใครคือประชากรกลุ่มเปราะบางในสังคม โดยใช้กรอบทฤษฎีทฤษฎีทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ที่ใช้อธิบายและจัดช่วงชั้นทางสังคม การสัมภาษณ์เจาะลึกผู้ทรงคุณวุฒิด้านสังคมศาสตร์ รวมถึงการจัดประชุมผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อหาตัวชี้วัดช่วงชั้นทางสังคมที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมไทย ระยะเวลาที่ใช้ในการศึกษาคือตั้งแต่เดือนมีนาคม 2558 ถึงเดือนมีนาคม 2559 ซึ่งเป็นระยะที่ 1 ของโครงการวิจัยการจัดช่วงชั้นทางสังคมในบริบทของสังคมไทยกับภาวะทางสุขภาพ

ผลการศึกษาพบว่าช่วงชั้นทางสังคมและความไม่เท่าเทียมกันทางสังคมนั้นเกิดจากมโนทัศน์โอกาสในชีวิต (life chances) ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของความแตกต่างของมนุษย์ ทั้งโชคชะตาที่กำหนดโดยธรรมชาติ โดยวัฒนธรรม หรือโดยสถานการณ์ทางสังคมล้วนนำมาซึ่งความแตกต่างทางสังคม (social differentiation) ช่วงชั้นทางสังคม (social stratification) และความไม่เท่าเทียมกันทางสังคม (social inequality) การจำแนกผู้คนที่ด้วยตัวชี้วัดช่วงชั้นทางสังคมนั้นสามารถกระทำได้สองลักษณะคือ (1) จำแนกด้วยตัวชี้วัดช่วงชั้นทางสังคมเชิงทวิสัย มี 5 ตัวชี้วัด ได้แก่ 1) ชาติกำเนิด 2) พื้นฐานการดำรงชีพของครัวเรือน 3) เศรษฐกิจ 4) การศึกษา และ 5) สุขภาพ และ (2) จำแนกด้วยตัวชี้วัดช่วงชั้นทางสังคมเชิงอติวิสัย มี 5 ตัวชี้วัด ได้แก่ 1) สถานภาพทางสังคม 2) อิศรภาพและเสรีภาพ 3) ทรนทรภาพ 4) การบริโภคและรูปแบบการดำเนินชีวิต และ 5) ความตระหนักในชนชั้น ทั้งนี้ การนำตัวชี้วัดช่วงชั้นทางสังคมเหล่านี้ไปค้นหาประชากรกลุ่มที่อยู่ในจุดที่เสียเปรียบที่สุดของช่วงชั้น หรือประชากรกลุ่มเปราะบาง เพื่อนำไปสู่การช่วยเหลือด้วยการสร้างหลักประกันแห่งโอกาสในชีวิต (life chance guarantees) และจะเป็นการสร้างความเท่าเทียมและสร้างความเป็นธรรมทางสังคม (social equality and social equity) ให้กับคนกลุ่มนี้ในสังคมต่อไป

คำสำคัญ: ช่วงชั้นทางสังคม ความไม่เท่าเทียมกันทางสังคม ประชากรกลุ่มเปราะบาง

Abstract Social Stratification Social Inequality and the Explanation for being Vulnerable People in Society
Nisaporn Wattanasupt*, Thanida Boonwanno*, Siwaporn Chaicharoen*

*Faculty of Social Sciences, Naresuan University

This article aims to apply the concept of social stratification to explain social inequality. This will help understand who is vulnerable population in the society. The authors have reviewed the literature of concepts and theories in social sciences that can explain and rank the social stratification. Moreover, this first phase of the big research project "Social Stratification in the Context of Thai Society and Health Status" applied in-depth interviews and meetings with experts from March 2015 to March 2016 to select

indicators of social stratification measurement appropriate to the context of Thai society. The research finding explains that social stratification and social inequality are conceived from the life chances concept as the beginning point of differences of human being. Life chance either by nature, by culture, or by social situation, leads to social differentiation, social stratification and eventually social inequality. Social stratification measures can be used to rank people by two approaches: 1. Objective measures of social stratification cover five indicators; 1) Birth origins 2) Standard of living in household 3) Economy 4) Education and 5) Health, and 2. Subjective measures of social stratification also cover five indicators; 1) Social status 2) Freedom and liberty 3) Fraternity 4) Consumption and lifestyle and 5) Class awareness. All of the above indicators of social stratification will be utilized to find populations who are the most disadvantaged, or the "vulnerable populations." This finding has contributed to help build life chance guarantees, social equality and social equity for the vulnerable in Thai society in the future.

Keywords: social stratification, social inequality, vulnerable population

บทนำ

แม้ว่ามนุษย์จะตระหนักถึงความแตกต่างกันโดยธรรมชาติ และความแตกต่างกันทางสังคมที่ทำให้ตัวเองด้อยกว่าคนอื่น รวมทั้งยอมรับหรือรับรู้ว่ามีทรัพยากรที่ได้มาตั้งแต่กำเนิดหรือหลังกำเนิดมากกว่าตนเองเท่าใดและได้อย่างไร แต่จะมีสักกี่คนที่ตั้งคำถามว่าแล้วเพราะอะไร มนุษย์เราจึงมีพื้นหลังทางสังคม (social background) ที่แตกต่างกันซึ่งคำถามนี้หมายรวมถึงการพยายามหาคำตอบด้วยว่า ความไม่เท่าเทียมนี้ถูกสร้างขึ้น (be created) ถูกผลิตซ้ำ (be reproduced) และถูกทำให้ชอบธรรม (be legitimized) ภายใต้โครงสร้างของสังคมได้อย่างไร ข้อเท็จจริงที่ว่าสังคมไทยเป็นสังคมที่มีความไม่เท่าเทียมกันทางสังคมสูงมากนั้นเป็นสิ่งที่รับรู้กันมาอย่างยาวนานแล้ว หากแต่การตั้งคำถามว่า ความไม่เท่าเทียมกันนั้นเกิดขึ้นเพราะอะไร ดำรงอยู่ได้เพราะอะไรในเชิงทฤษฎีนั้นอาจจะยังไม่ได้ถูกอธิบายขยายความมากนัก

จุดกำเนิดแห่งความไม่เท่าเทียมกันทางสังคมนั้นมาจากข้อเท็จจริงที่ว่า มนุษย์เรานั้นแตกต่างกัน ซึ่งให้ชัดเจนไปเลยก็คือ จุดเริ่มต้นชีวิตของมนุษย์แต่ละคนนั้นไม่เหมือนกัน ซึ่งในบทความนี้จะเริ่มต้นทำความเข้าใจว่าเพราะเหตุใดจึงมีประชากรกลุ่มเปราะบางในสังคม โดยการไขมโนทัศน์เรื่องโอกาสในชีวิต (life chance) เข้ามาอธิบาย life chance เป็นตัวกำหนดชาติกำเนิด (birth origin) ของมนุษย์ ซึ่งเป็นสิ่งที่มนุษย์เลือกไม่ได้ สิ่งที่เกิดตัวมนุษย์มาตั้งแต่เกิดนี้ได้แก่ เพศ เชื้อชาติ ชาติพันธุ์ โรคทางพันธุกรรม ภูมิหลังของครอบครัว สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยมูลฐานสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้เกิด

ความแตกต่างทางสังคม (social differentiation) ช่วงชั้นทางสังคม (social stratification) และ เกิดความไม่เท่าเทียมกันทางสังคม (social inequality) ในลำดับต่อมา

การค้นหาคำตอบจากคำถามที่ว่า ใครคือประชากรกลุ่มเปราะบางในสังคมไทย จึงต้องเริ่มต้นทบทวนว่าอะไรคือสาเหตุที่ทำให้มีกลุ่มนี้อยู่ในสังคม มโนทัศน์เรื่อง life chance จึงเป็นหมุดหมายตั้งต้นของบทความชิ้นนี้ในการทบทวนว่าอะไรคือปัจจัยตั้งต้นที่ทำให้คนในสังคมแตกต่างกัน จนก่อให้เกิดเป็นช่วงชั้น เป็นชนชั้นและเป็นความไม่เท่าเทียมกัน คำถามที่ยังคงมีว่า ใครบ้างอยู่ในกลุ่มเข้าไม่ถึงบริการสุขภาพ และเพราะอะไรจึงเป็นเช่นนั้น แสดงให้เห็นว่าการแก้ไขปัญหาเรื่องการเข้าถึงบริการสาธารณสุขโดยเน้นหลักความเท่าเทียมกัน (equality) นั้นอาจจะไม่เพียงพอ หากแต่ต้องคำนึงด้วยหลักความเป็นธรรม (equity) อีกด้วย อุปมาได้ดั่งกับลู่วิ่งในสนาม เหตุใดนักวิ่งที่ได้ลงลู่วิ่งด้านในขอบสนามจึงต้องออกตัวจากจุดสตาร์ทที่ถอยร่นไปด้านหลัง นั่นก็เป็นเพราะว่าหากนักวิ่งที่วิ่งในลู่วิ่งด้านในขอบสนามออกตัวจากจุดสตาร์ทเดียวกับนักวิ่งที่วิ่งในลู่วิ่งด้านนอกขอบสนาม จะทำให้นักวิ่งที่วิ่งในลู่วิ่งด้านนอกขอบสนามต้องวิ่งในระยะที่มากกว่านักวิ่งที่วิ่งในลู่วิ่งด้านใน จะเห็นว่าในกรณีเช่นนี้ การใช้หลักความเท่าเทียมกัน (equality) ที่ทุกคนได้รับในสิ่งเดียวกัน (get the same things / same treatment) อาจจะยังคงประสบปัญหาในเรื่องความเป็นธรรม เพราะในความเป็นจริง ทุกคนไม่ได้เริ่มตั้งต้นจากจุดเดียวกัน (not start from the same place) และอาจไม่ได้ต้องการในสิ่งเดียวกัน (not need the same things)

ในทางตรงกันข้าม หลักความเป็นธรรม (equity) นั้นอยู่บนข้อเท็จจริงที่ว่าทุกคนไม่ได้เริ่มตั้งต้นจากจุดเดียวกันและอาจไม่ได้ต้องการในสิ่งเดียวกัน ด้วยเหตุนี้ทุกคนจึงไม่ควรได้รับในสิ่งเดียวกัน (get different things / different treatment) แต่ควรได้รับในสิ่งที่คนกลุ่มนั้นๆ ต้องการอย่างแท้จริง

จุดตั้งต้นหรือจุดออกสตาร์ทที่กล่าวไปข้างต้นนี้อาจเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ตำแหน่ง (position) ซึ่งมนุษย์ทุกคนจะได้รับทันทีเมื่อเกิดมา ถือเป็นโอกาสในชีวิตอย่างแรกๆ ที่ไม่มีใครสามารถเลือกที่จะรับหรือไม่รับได้ เช่น เกิดเป็นลูกของกรรมกร เกิดเป็นเด็กพิการแต่กำเนิด เกิดและเติบโตในพื้นที่ทุรกันดาร เกิดในครอบครัวข้าราชการชั้นสูง ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่คือจุดตั้งต้น หรือ จุดออกสตาร์ทที่แตกต่างกันและไม่เท่าเทียมกัน

เพื่อทำความเข้าใจว่าใครคือประชากรกลุ่มเปราะบางในสังคมไทย บทความชิ้นนี้จึงมีวัตถุประสงค์ในการหาคำตอบให้แก่คำถามดังกล่าวผ่านการอธิบายโดยใช้มโนทัศน์เกี่ยวกับช่วงชั้นทางสังคม โดยมีวิธีการทบทวนวรรณกรรมในส่วนของแนวคิด/ทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ ตลอดจนงานวิจัยที่ใช้อธิบายและจัดช่วงชั้นทางสังคมทั้งในและต่างประเทศ การสัมภาษณ์เจาะลึกผู้ทรงคุณวุฒิด้านสังคมศาสตร์ เช่น ศาสตราจารย์ ดร.อาพันธ์ กาญจนพันธุ์ (ผู้ทรงคุณวุฒิด้านมานุษยวิทยา) ศาสตราจารย์ ดร.สุภางค์ จันทวานิช (ผู้ทรงคุณวุฒิด้านสังคมวิทยา) ศาสตราจารย์ ดร.นิธิ เอียวศรีวงศ์ (ผู้ทรงคุณวุฒิด้านประวัติศาสตร์) นอกจากนี้เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับตัวชี้วัดในเรื่องช่วงชั้นทางสังคมจึงได้มีการจัดประชุมผู้ทรงคุณวุฒิทั้งทางด้านสังคมศาสตร์และผู้ทรงคุณวุฒิที่ทำงานด้านข้อมูลทางสังคม เช่น สำนักพัฒนาฐานข้อมูลและตัวชี้วัดภาวะสังคม (สขส.) ภายใต้สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ กลุ่มมาตรฐานสถิติ ภายใต้สำนักงานสถิติแห่งชาติ โดยจัดการประชุมฯ 2 ครั้ง เพื่อหาตัวชี้วัดในเรื่องช่วงชั้นทางสังคมที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมไทย ระยะเวลาที่ใช้ในการศึกษา คือตั้งแต่เดือน มีนาคม 2558 ถึงเดือนมีนาคม 2559 ซึ่งเป็นระยะที่ 1 ของโครงการวิจัยการจัดช่วงชั้นทางสังคมในบริบทของสังคมไทยกับภาวะทางสุขภาพ ซึ่งจัดทำโดยมูลนิธิ

ศูนย์วิจัยและติดตามความเป็นธรรมทางสุขภาพ

โอกาสในชีวิตกำหนดช่วงชั้นทางสังคม (Life chances determine social stratification)

โอกาสในชีวิต (life chance) เป็นมโนทัศน์หนึ่งในทางสังคมวิทยา Max Weber เป็นนักสังคมวิทยาท่านแรกๆ ที่กล่าวถึง โอกาสในชีวิตคือความเป็นไปได้ที่จะได้รับปัจจัยทางเศรษฐกิจ อำนาจ และสถานะทางสังคม เป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จในการเลื่อนชั้นทางสังคม (social mobility) Max Weber วิเคราะห์ว่าชนชั้น (classes) ไม่ใช่ชุมชน แม้ว่าบ่อยครั้งจะมีความเป็นไปได้ว่า ชนชั้นอธิบายถึงการกระทำใดๆ ที่เกี่ยวข้องกับชุมชน ชนชั้นสามารถหมายถึง 1) กลุ่มคนจำนวนหนึ่งที่มีองค์ประกอบแห่งมูลเหตุของโอกาสในชีวิตเหมือนกัน 2) องค์ประกอบที่ว่ามีแสดงออกผ่านการมีผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจอย่างการเป็นเจ้าของสินค้าและการมีโอกาสรายได้ 3) ชนชั้นถูกอธิบายภายใต้สภาพเงื่อนไขของตลาดแรงงานหรือองค์ประกอบทั้งสามประการนี้อาจเรียกรวมๆ ว่า สถานการณ์แห่งชนชั้น (class situation) และอาจสรุปคร่าวๆ ได้ว่า การวิเคราะห์ชนชั้นของเวเบอร์เริ่มจาก life chances อันนำไปสู่การมีสถานการณ์แห่งชนชั้น ซึ่งอาจเป็นโอกาสในการได้มาซึ่งสินค้า การมีสภาพความเป็นอยู่และการมีประสบการณ์ชีวิตส่วนตัว เป็นต้น⁽¹⁾

Gerth and Mills ขยายความ life chance ต่อว่าคือโอกาสที่จะมีชีวิตอยู่ได้ในขวบปีแรกหลังจากกำเนิดเพื่อที่จะมีโอกาสได้เจริญเติบโต โอกาสที่จะมีสุขภาพดีซึ่งแม้จะป่วยแต่ก็สามารถหายได้อย่างรวดเร็ว โอกาสที่จะได้เห็นงานศิลปะ โอกาสที่จะไม่กลายเป็นเด็กผู้กระทำผิด และที่สำคัญคือโอกาสที่ได้เรียนจบชั้นสูงๆ โอกาสในชีวิตหนึ่งเรื่องมีส่วนกำหนดโอกาสในชีวิตอีกหลายเรื่อง ยกตัวอย่าง ถ้าเราเกิดในครอบครัวที่ร่ำรวย ก็จะมีโอกาสในเรื่องการศึกษาของเรา เมื่อเรามีการศึกษาที่สูงก็นำไปสู่การมีอาชีพที่ดี และสุดท้าย ระดับอาชีพการงานก็มีผลต่อรายได้และความร่ำรวยของเราในที่สุดมากไปกว่านั้น ระดับความร่ำรวยและการศึกษาก็มีผลต่อสุขภาพของเรา สภาวะของสุขภาพของเราก็มีผลต่อไปว่าเราจะ

มีชีวิตยืนยาวในการหาเงินต่อไปอีก ดังนั้นจะเห็นว่า life chance หลายโอกาสต่างส่งผลกระทบต่อซึ่งกันและกัน แม้ว่าบาง life chance จะเป็นพื้นฐานและเกิดขึ้นกับเราก่อน life chance อื่นๆ ก็ตาม⁽²⁾

ในขณะที่ Anthony Giddens นิยามคำว่า life chance ว่าเป็นโอกาสของบุคคลที่จะได้ร่วมปันสินค้าทางเศรษฐกิจและสินค้าทางวัฒนธรรมที่ประกอบสร้างขึ้นโดยสังคมและมีการให้คุณค่าในสังคมนั้นๆ โอกาสในชีวิตบางอย่างก็เป็นผลพวงมาจากจุดกำเนิดของมนุษย์เอง เช่น เชื้อชาติ เพศภาวะ สถานภาพทางสังคมของพ่อแม่ ระดับการศึกษา อาชีพ อย่างไรก็ตาม โอกาสในชีวิตจากจุดกำเนิดนี้สามารถพลิกผันหรือเปลี่ยนแปลงได้ด้วยประสบการณ์ชีวิตของบุคคลเอง เช่น การศึกษา ประสบการณ์ในการทำงาน⁽³⁾

โอกาสในชีวิตมีหลายแบบ ประการแรกคือ โอกาสที่กำหนดโดยธรรมชาติ หรืออาจเรียกว่าเป็นโชคชะตาฟ้ากำหนด เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นพร้อมกับการถือกำเนิดของมนุษย์ ไม่สามารถเลือกที่จะรับหรือไม่รับได้ เช่น เพศ (sex) เชื้อชาติ (race) ชาติพันธุ์ (ethnicity) โรคทางพันธุกรรม (inherited illness) ภูมิหลังของพ่อแม่ (parental background) เช่นระดับการศึกษาหรือฐานะของพ่อแม่ ประการที่สองคือ โอกาสที่กำหนดโดยสิ่งประกอบสร้างทางสังคมหรือโดยวัฒนธรรมของสังคมนั้นๆ เช่น เพศสภาวะ (gender) สถานภาพทางสังคมของพ่อแม่ (parental social status) เช่น การมีพ่อแม่ที่มีสถานภาพทางสังคมสูงย่อมเป็นผลดีต่อการต่อยอดต้นทุนทางสังคมของลูก ประการที่สามคือ โอกาสที่กำหนดโดยบังเอิญด้วยสถานการณ์ทางสังคม (social circumstances) โดยที่เราไม่อาจล่วงรู้มาก่อน เช่น การเสียชีวิตอย่างกะทันหันของพ่อแม่ หรือสามีภรรยา อันเป็นเงื่อนไขให้การดำรงชีวิตของคนคนหนึ่งต้องเปลี่ยนแปลงไป หรือการอาศัยอยู่ในประเทศที่ไม่มีเสถียรภาพทางการเมือง อันเป็นเหตุปัจจัยต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน อย่างไรก็ตาม โอกาสในชีวิตที่จะมีผลต่อจุดเริ่มต้นของตำแหน่งแห่งหนของมนุษย์คนหนึ่งมากที่สุดคือ โอกาสที่กำหนดโดยธรรมชาติและโดยวัฒนธรรม เพราะการมีจุดเริ่มต้นของชีวิตที่แตกต่างกันจะเป็นพื้นฐานสำคัญของ

ความแตกต่างทางสังคม อันจะนำไปสู่ช่วงชั้นทางสังคมและความไม่เท่าเทียมกันทางสังคมในที่สุด

สำหรับโอกาสในชีวิตที่กำหนดโดยธรรมชาตินั้น ต้องทำความเข้าใจก่อนว่าโดยธรรมชาติแล้ว มนุษย์นั้นแตกต่างกัน สิ่งนี้คือความจริงที่เราไม่อาจจะปฏิเสธได้ ฌอง ฌาคส์ รูสโซ (Jean-Jacques Rousseau) นักปรัชญาการเมืองผู้อธิบายเรื่องสัญญาประชาคม (social contract) ได้กล่าวถึงเรื่องความไม่เท่าเทียมกันของมนุษย์ไว้ใน Discours sur l'origine et les fondements de l'inégalité parmi les hommes⁽⁴⁾ ว่าเผ่าพันธุ์มนุษย์นั้นไม่เท่าเทียมกันในสองประการคือ หนึ่ง ในธรรมชาติ (หรือกายภาพ) นั่นคือ อายุ สุขภาพ พลังกาย ซึ่งสิ่งเหล่านี้ถูกกำหนดไว้แล้วโดยธรรมชาติ สอง ในจิตวิญญาณ หรือเราอาจจะเรียกว่ามันเป็นความไม่เท่าเทียมกันทางศีลธรรม (moral inequality) หรือ ไม่เท่าเทียมกันทางการเมือง (political inequality) เพราะความไม่เท่าเทียมกันนี้ขึ้นอยู่กับข้อตกลงที่ตั้งขึ้นไว้ร่วมกัน หรืออย่างน้อยก็เป็นสิ่งที่ได้รับการยินยอมร่วมกันของผู้คน ความไม่เท่าเทียมกันนี้เกิดจากการที่ผู้คนนั้นแตกต่างกันด้วยอภิสัทธาซึ่งบางคนมีบางคนไม่มี บางคนรวยกว่า บางคนมีเกียรติภูมิกว่า บางคนมีอำนาจมากกว่า รูสโซกล่าวว่าเราคงไม่สามารถตั้งคำถามได้ว่าจุดกำเนิดของความไม่เท่าเทียมกันทางธรรมชาติ (natural inequality) คืออะไร เพราะคำตอบมันก็อยู่ในคำนิยามของคำว่าธรรมชาติอยู่แล้ว⁽⁵⁾ ความแตกต่างกันโดยธรรมชาตินี้ถือเป็นสิ่งที่อยู่เหนือการควบคุมของมนุษย์ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ความแตกต่างกันโดยธรรมชาตินี้ถือเป็น life chance อย่างหนึ่งของมนุษย์ เราไม่สามารถเลือกได้ว่าจะไม่เกิดมามีผิวสีอะไร สูงหรือเตี้ย ไม่สามารถเลือกได้ว่าจะไม่เกิดมามีโรคทางพันธุกรรมติดตัว

อย่างไรก็ตาม มนุษย์เราแตกต่างกันไม่ใช่เพราะเหตุจากสภาวะตามธรรมชาติเท่านั้น แต่บริบททางสังคมและวัฒนธรรมก็ยังเป็นตัวกำหนดความแตกต่างของมนุษย์อีกด้วย คนเราจึงไม่เท่าเทียมกันเพราะการรังสรรค์จากสังคมอีกด้วย สังคมแต่ละสังคมก็สร้างช่วงชั้นทางสังคมและความไม่เท่าเทียมกันทางสังคมแตกต่างกันไปด้วย แนวคิดของรูสโซ ประการที่สองที่กล่าวไปข้างต้นนั้นนำมาสร้างเป็นฐานให้กับ

แนวคิดที่อธิบายว่ามนุษย์แตกต่างกันด้วยสถานภาพที่มีมาแต่กำเนิด (ascribed status) หรือสถานภาพที่ได้มาด้วยความสำเร็จ (achieved status) ของ Ralph Linton หรือการอธิบายว่ามนุษย์นั้นไม่เหมือนกันเพราะต่างกันด้วย internal characteristics และ external characteristics ของ Amartya Sen ในแง่นี้ เราต้องยอมรับว่า ความไม่เท่าเทียมกันทางสังคมของมนุษย์นั้น ไม่ได้ถูกกำหนดด้วยสภาวะทางธรรมชาติอย่างเดียวยกต่อไปแล้ว สอดคล้องกับที่ Marie R. Haug อธิบายว่าช่วงชั้นทางสังคม (social stratification) นี้ มีความหมายใกล้เคียงกับคำว่าความไม่เท่าเทียมกันทางสังคม (social inequality) คำว่าช่วงชั้น (strata) นั้นไม่ได้แบ่งแยกกันเพียงด้วยนามนิยม (nominal) เท่านั้น แต่ยังแบ่งด้วยการแสดงลำดับ (ordinal) การแบ่งแยกนี้บ่งชี้คุณลักษณะทั่วไปประการต่อมาว่า การแบ่งช่วงชั้นทางสังคมก็คือเรื่องทางสังคม การจัดลำดับขึ้นอยู่กับค่านิยมทางสังคมหรือการให้คุณค่าที่แตกต่างกันไปในสังคม การตัดสินใจให้คุณค่าดังกล่าวขึ้นอยู่กับคุณลักษณะ 2 ประการเป็นอย่างน้อยคือ 1) คุณลักษณะเฉพาะทางกายภาพ (biological distinctions) ได้แก่ อายุ เพศ เชื้อชาติ และ 2) คุณลักษณะเฉพาะที่เกิดภายหลัง (acquired distinctions) ได้แก่ อำนาจ ความร่ำรวย และเกียรติยศเกียรติภูมิ⁽⁶⁾

โอกาสในชีวิตถูกนำไปเป็นประเด็นตั้งต้นในการศึกษาทางสังคมศาสตร์ในเรื่องของความไม่เท่าเทียมกันทางสังคม ทั้งในฐานะที่โอกาสนี้เป็นส่วนผลักดันให้เกิดความแตกต่างระหว่างมนุษย์ด้วยกัน และในฐานะที่โอกาสนี้เป็นผลพวงมาจากความไม่เท่าเทียมกันทางสังคม ยกตัวอย่างเช่น งานของ Conley and Bennett (2000)⁽⁷⁾ ที่ศึกษาว่าทารกที่เกิดมามีน้ำหนักตัวน้อยนั้นเป็นผลมาจากสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้เป็นมารดา (อายุ ระดับการศึกษา รายได้) หรือ งานของ Shelter (2006)⁽⁸⁾ ที่ระบุว่าที่อยู่อาศัย (housing) มีผลต่อโชคชะตาชีวิตของเด็ก ผลจากที่อยู่อาศัย (housing effect) นี้จะมีผลกระทบต่อโชคชะตาชีวิตในหลายด้านไม่ว่าจะเป็นผลกระทบต่อสุขภาพกาย ผลกระทบต่อสุขภาพจิต ผลกระทบต่อการศึกษา และผลกระทบต่อโอกาสในการเติบโตเป็นผู้ใหญ่

Life chance เป็นผลมาจากหลายปัจจัย ในหลายๆ ปัจจัยนั้นมีเพียงบางส่วนเท่านั้นที่อยู่ในการควบคุมของบุคคลได้ แต่ที่เห็นชัดเจนที่สุดก็คือ สถานะทางชนชั้นของคนโดยกำเนิดนั้นไม่ใช่สิ่งที่บุคคลควบคุมได้ โอกาสในอนาคตที่จะตามมาจึงมักจะขึ้นอยู่กับ accident of birth ด้วย จริงอยู่ที่ว่าคนเราสามารถมานะอดทนเพื่อเพิ่ม life chance ได้ แต่คนที่มาจากจุดกำเนิดที่ต่ำที่สุดก็ต้องใช้ความพยายามอย่างมากที่สุดเพื่อที่จะประสบความสำเร็จ และที่สำคัญต้องคำนึงถึงความเป็นไปได้ในความเป็นจริงนั้นมีมากน้อยเพียงใด ข้อเท็จจริงในสังคมประจักษ์แล้วว่า มีหลายคนที่มาจากจุดกำเนิดที่ต่ำ แต่ก็สามารถหลีกเลี่ยงจากสภาพแวดล้อมเช่นนั้นและเลื่อนชั้นไปสู่สถานะทางสังคมที่สูงขึ้นได้ อย่างไรก็ตาม เราไม่สามารถใช้ประสบการณ์นี้จากกลุ่มตัวอย่างที่มีไม่มากมาทำการเปรียบเทียบกับคนทั้งหมดเพื่อเป็นแบบอย่างได้ ตราบใดที่คนจนส่วนมากยังทำไม่ได้⁽⁹⁾

โอกาสในชีวิตนี้เป็นสิ่งที่ทำให้ดีขึ้นหรือเพิ่มขยายได้ การหาตัวชี้วัดว่าสิ่งใดที่ทำให้คนในสังคมแตกต่างกันเป็นช่วงชั้นจึงเป็นเสมือนการค้นหาวามีเงื่อนไขหรือปัจจัยใดบ้างที่จะช่วยเพิ่มโชคชะตาชีวิตให้กับผู้ที่มั่งน้อย ซึ่งเป็นประเด็นปัญหาของทฤษฎีสังคมเรื่องความเปลี่ยนแปลง (social theory of change) และเป็นเป้าหมายแรกของทฤษฎีรัฐศาสตร์เรื่องเสรีภาพ (political theory of liberty)⁽¹⁰⁾

ว่าด้วยช่วงชั้นทางสังคม และความไม่เท่าเทียมกันทางสังคม (On Social stratification and social inequality)

ช่วงชั้นในโอกาสของชีวิตเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้⁽¹¹⁾ ความแตกต่างในโอกาส ทั้งโอกาสที่กำหนดโดยธรรมชาติ โดยวัฒนธรรม หรือโดยสถานการณ์ทางสังคมล้วนนำมาซึ่งความแตกต่างทางสังคม (social differentiation) ช่วงชั้นทางสังคม (social stratification) และความไม่เท่าเทียมกันทางสังคม (social inequality) ในท้ายที่สุด

ความไม่เท่าเทียมกันทางสังคม (social inequality) เกิดขึ้นจากช่วงชั้นทางสังคม (social stratification) ที่ถูกก่อ

ร่างขึ้นมาอย่างเป็นสถาบัน (institutionalized) ภายใต้โครงสร้างสังคม (social structure) ชวงชั้น (strata) หรือชั้น (layers) ซึ่งมีนัยบ่งบอกถึงลำดับชั้นหรือการลดหลั่นกันในเชิงอำนาจ (hierarchy) ในระบบชวงชั้นทางสังคม จะกำหนดว่ามนุษย์นั้นมีชีวิตความเป็นอยู่แบบใด มีโอกาสที่ดีกว่าในชีวิตได้อย่างไร มีสุขภาพกายและใจอย่างไร มีอายุขัยเฉลี่ยกี่ปี เหนือไปกว่านั้น ระบบชวงชั้นทางสังคมนี้มีอิทธิพลสำคัญต่อสถานการณ์ของสังคม เช่น ภาวะสงครามหรือภาวะสงบสุข ภาวะการขยายตัวหรือชะงักงันทางเศรษฐกิจ ภาวะการว่างงาน ภาวะเงินเฟ้อ รวมไปถึงการกำหนดนโยบายสังคม⁽¹²⁾

Harold R. Kerbo⁽¹²⁾ อธิบายว่ามีคำสำคัญพื้นฐานหนึ่งคำที่ต้องทำความเข้าใจก่อนเลื่อนระดับไปถึงความหมายของคำว่า social stratification นั่นคือคำว่า ความแตกต่างทางสังคม (social differentiation) ซึ่งเกิดขึ้นง่ายที่สุดเมื่อเราพบว่ามนุษย์แต่ละคนมีลักษณะเฉพาะ และมีบทบาทเฉพาะที่แตกต่างกัน ในขั้นพื้นฐานที่สุด มนุษย์แตกต่างกันด้วยลักษณะทางกายภาพด้วยเพศ ขนาดร่างกาย ความสูง ความฉลาด ในระดับที่สูงขึ้นไปอีกขั้นคือระดับสังคม มนุษย์แตกต่างกันด้วยบทบาททางสังคม หน้าที่การงานและอาชีพ ยิ่งสังคมมีการใช้เทคโนโลยีที่ซับซ้อนมากขึ้นเท่าใด ก็จะมีมีการแบ่งงานกันทำมากขึ้น รูปแบบและชนิดของงาน อาชีพและบทบาทก็จะมากขึ้นตามไปด้วย อย่างไรก็ตาม social differentiation นั้นยังไม่ได้บอกความแตกต่างในระดับของคุณภาพของบุคคลหรือในระดับของบทบาทของงานในลักษณะที่เป็นชวงชั้นหรือเป็นลำดับชั้น Heller⁽¹²⁾ ระบุว่า ตำแหน่ง (position) อาจถูกทำให้แตกต่างได้ แต่ยังไม่ใช่การจัดลำดับชั้น ยกตัวอย่างเช่น ในสังคมหนึ่ง ผู้ใหญ่ไม่ได้บ่งบอกความเหนือชั้นกว่าเด็ก เพียงแต่บอกว่าผู้ใหญ่แตกต่างจากเด็กเท่านั้น ความแตกต่างทางสังคม (social differentiation) จึงเป็นเพียงบันไดขั้นแรกของชวงชั้นทางสังคม (social stratification) และความไม่เท่าเทียมกันทางสังคม (social inequality)⁽¹²⁾

สิ่งที่ช่วยก่อรูปความไม่เท่าเทียมกันภายในโครงสร้างสังคม นั่นคือตำแหน่งแห่งหน (position/office/location) ซึ่งการอธิบายว่าชวงชั้นทางสังคมและความไม่เท่าเทียมกันทางสังคม

นั้นก่อรูปในโครงสร้างสังคมผ่านสถาบันทางสังคม และมีจุดเชื่อมโยงกับตำแหน่ง (position) นั้นได้ถูกศึกษามาบ้างแล้ว โดยนักสังคมศาสตร์รุ่นก่อนหลายท่าน ไม่ว่าจะเป็น Karl Marx, Max Weber, Talcott Parsons, Kingsley Davis and Wilbert E. Moore, Melvin M. Tumin, John Rawls เป็นต้น Kingsley Davis⁽¹³⁾ อธิบายอย่างชัดเจนว่าเพราะเหตุใดตำแหน่ง (position) ของคนจึงนำมาซึ่งชวงชั้นและความไม่เท่าเทียมกัน นั่นก็เป็นเพราะว่า ตำแหน่งนั้นเป็นแหล่งที่มาของอำนาจ (the source of power) ปัจจัยที่นำมาซึ่งอำนาจในตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่งนั่นก็คือ ตัวตำแหน่งเอง (the position itself) ปัจเจกบุคคลใช้อำนาจได้เพราะพวกเขามีสถานภาพ (status) หรืออยู่ในตำแหน่งงาน (office) ที่ใช้อำนาจได้ อย่างไรก็ตามการอธิบายว่าตำแหน่งที่ต่างกันของคนในสังคมนำมาซึ่งชวงชั้นและความไม่เท่าเทียมกันนั้น ยังก่อให้เกิดคำถามตามมาอย่างน้อยสองประการคือ หนึ่ง อะไรที่ทำให้คนๆ นั้นต้องอยู่ในตำแหน่งดังกล่าวและได้ใช้อำนาจประจำตำแหน่งนั้นๆ สอง ทำไมตำแหน่งที่ว่านั้นจึงมีอำนาจในตัว

ในการตอบคำถามข้อที่หนึ่ง Kingsley Davis ซึ่งได้รับอิทธิพลจากงานของ Ralph Linton⁽¹⁴⁾ ได้อธิบายว่าตำแหน่งของคนจะได้มาจากสองทางคือ หนึ่ง ตำแหน่งที่ได้มาแต่กำเนิด (ascription) อันเป็นตำแหน่งที่อยู่ภายนอกและอยู่นอกเหนือการควบคุม เช่น เพศ อายุ เครือญาติ และ สอง ตำแหน่งที่ได้รับจากความสำเร็จ (achievement) อันเป็นตำแหน่งที่จะได้จากความสามารถของแต่ละปัจเจกบุคคลเอง อย่างไรก็ตามตำแหน่งที่สำคัญที่สุดในสังคมนั้นมีแนวโน้มว่าจะถูกเติมเต็มให้สมบูรณ์ได้ด้วยตำแหน่งที่ได้มาแต่กำเนิด (ascription) สถานะที่ได้มาแต่กำเนิด (ascribed statuses) จะกำหนดขีดจำกัดสถานะที่ได้มาจากความสำเร็จของบุคคล (achieved statuses) บุคคลจะเข้าสู่ตำแหน่งที่สำคัญได้หรือไม่ขึ้นอยู่กับสถานะที่ได้มาแต่กำเนิดว่าจะช่วยเติมเต็มให้สมบูรณ์ หรือจะเป็นอุปสรรคขัดขวางนั่นเอง สถานะที่ได้มาแต่กำเนิด (ascribed statuses) นั้นสำคัญ เพราะไม่เพียงแต่เป็นตัวกำหนดโครงสร้างสังคมไว้ไม่ให้เปลี่ยนแปลง แต่ยังเป็นจุดตั้งต้นในกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (socialization) ในเด็กอีกด้วย

นอกจากสถานะที่ได้มาแต่กำเนิดจะเป็นจุดตั้งต้น คำจูนโครงสร้างทางสังคมแล้ว ยังมีส่วนในการผลิตซ้ำ (reproduce) ผ่านทางสถาบันครอบครัว และ ตำแหน่งของพ่อแม่ (parent's station) ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นความจริงที่หลีกเลี่ยงไม่ได้

ในการตอบคำถามข้อที่สอง ไม่ว่าจะเป็สถานะที่ได้มาแต่กำเนิด หรือได้มาจากความสำเร็จ ล้วนแล้วแต่ให้อำนาจแก่ผู้ที่ดำรงตำแหน่งนั้นๆ ตำแหน่งจึงมีอำนาจในตัวเพราะ หนึ่ง ความสำคัญในหน้าที่ของตำแหน่งนั้น สอง ความขาดแคลนในวิธีการที่จะปฏิบัติหน้าที่นั้น และ สาม จำนวนของผู้ที่ถูกควบคุมและระดับของการควบคุม

Max Weber อธิบายว่า ช่วงชั้นทางสังคมนั้นประกอบด้วยมิติทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ซึ่งในแต่ละมิติก็มีช่วงชั้นของตนเองได้แก่ ชนชั้นทางเศรษฐกิจ (economic class) สถานภาพทางสังคม (social status) และ อำนาจทางการเมือง (political power or party) ช่วงชั้นในมิติเศรษฐกิจนั้นวัดจากรายได้ (income) รวมทั้งสินค้าและบริการที่ปัจเจกบุคคลครอบครอง ช่วงชั้นในมิติสังคมวัดจากเกียรติยศเกียรติภูมิ (prestige and honor) ตามสถานภาพทางสังคม ช่วงชั้นในมิติการเมืองวัดจากอำนาจที่ปัจเจกบุคคล⁽¹⁵⁾ ช่วงชั้นทางสังคมไม่ได้วัดจากมิติทางเศรษฐกิจเพียงมิติเดียว แต่ช่วงชั้นทางสังคมยังสามารถวัดได้จากมิติทางสังคมและมิติทางการเมืองอีกด้วย และที่สำคัญไปกว่านั้นก็คือว่า ทั้งมิติทางเศรษฐกิจ มิติทางสังคมและมิติทางการเมืองนั้นเป็นมิติที่ทับซ้อนกันอยู่อย่างแยกไม่ออก ทั้งนี้เพราะต่างก็ส่งผลเชื่อมโยงสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน

จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับมโนทัศน์ที่ว่าด้วยโอกาสในชีวิต ช่วงชั้นทางสังคม และความไม่เท่าเทียมกันทางสังคมนั้น พบว่า มโนทัศน์เหล่านี้ไม่สามารถอธิบายได้ด้วยเกณฑ์เชิงวัตถุนิยม เพราะช่วงชั้นทางสังคมมิได้วัดจากมิติทางเศรษฐกิจแค่มิติเดียวอย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด ความแตกต่างทางสังคมที่เป็นจุดตั้งต้นให้เกิดช่วงชั้น ความไม่เท่าเทียมกัน และประชากรกลุ่มเปราะบางในสังคมนั้นจึงมิได้เกิดจากปัจจัยเชิงวัตถุนิยมเท่านั้นแต่ยังเกิดจากปัจจัยเชิงอัตวิสัยอีกด้วย

การทบทวนตัวชี้วัดช่วงชั้นทางสังคม (Review on social stratification measurements)

โอกาสในชีวิตไม่ได้มีผลแต่เพียงความแตกต่างในเชิงปริมาณเท่านั้น แต่ยังทำให้มีความแตกต่างในเชิงคุณภาพของชีวิตผู้คนด้วย โอกาสในชีวิตนั้นเกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิต เช่น การมีเสรีภาพ ความปลอดภัยจากความรุนแรงต่างๆ การได้เสพความสวยงามของธรรมชาติและงานศิลปะ⁽¹¹⁾

จากการทบทวนงานที่ศึกษาเรื่องช่วงชั้นทางสังคมในต่างประเทศพบว่า ตัวชี้วัดช่วงชั้นทางสังคมนั้นสามารถจำแนกออกเป็นสองประเภทใหญ่ๆ คือ หนึ่ง ตัวชี้วัดช่วงชั้นทางสังคมเชิงทวิสัย และ สอง ตัวชี้วัดช่วงชั้นทางสังคมเชิงอัตวิสัย ภายใต้ตัวชี้วัดช่วงชั้นทางสังคมทั้งเชิงทวิสัยและเชิงอัตวิสัย ยังมีตัวชี้วัดย่อยๆ อีก ซึ่งแต่ละตัวชี้วัดย่อยนี้สามารถอธิบายถึงตำแหน่ง (position) ของบุคคลในสังคมได้สรุปแนวคิดเรื่องช่วงชั้นทางสังคมโดยสังเขปได้ดังต่อไปนี้

ตัวชี้วัดช่วงชั้นทางสังคมเชิงทวิสัย (objective social stratification indicators) ที่พบจากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องได้แก่

● **ชาติกำเนิด (Birth origins)**

ชาติกำเนิด คือ ปัจจัยกำหนดความแตกต่างของมนุษย์ปัจจัยหนึ่งที่เป็นปัจจัยทางธรรมชาติเหนือการควบคุมของมนุษย์ ชาติกำเนิดคือสิ่งที่ได้รับมาตามธรรมชาติ (natural endowments) ที่มนุษย์เลือกไม่ได้ ปัจจัยตามธรรมชาติที่กำหนดความแตกต่างของมนุษย์ในขั้นต้นนี้ได้แก่ เพศ (sex) ชาติพันธุ์ (ethnicity) โรคทางพันธุกรรม (inherited illness) ภูมิหลังของครอบครัว (family background) งานศึกษาเรื่องช่วงชั้นทางสังคม ชนชั้นทางสังคมและความไม่เท่าเทียมกันทางสังคมที่เริ่มตั้งต้นจากแนวคิดเรื่องโชคชะตาชีวิตอันนำมาสู่การใช้ตัวชี้วัดเรื่องชาติกำเนิดนี้มีหลายชิ้น ตัวอย่างเช่น งานของ Max Weber, Parsons, 1940⁽¹⁶⁾; Davis, 1942⁽¹³⁾; Davis and Moore, 1944⁽¹⁷⁾; Lawson and Boek, 1960⁽¹⁸⁾; Cangemi, 1967⁽¹⁹⁾; Tumin, 1967⁽²⁾; Levin, 1975⁽²⁰⁾; Haug, 1977⁽⁶⁾; Dahrendorf, 1979⁽¹⁰⁾; Zimmer and Fulton, 1980⁽²¹⁾; Ritzman and Tomaskovic-Devey, 1992⁽³⁾; Hurst, 2004⁽²²⁾;

Duncan et al., 1998⁽²³⁾; Wickrama et al., 1999⁽²⁴⁾; Conley and Bennette, 2000⁽⁷⁾; Budrys, 2003⁽²⁵⁾; Georg, 2004⁽²⁶⁾; Szydlak, 2004⁽³⁷⁾; Kitchen, 2005⁽³⁸⁾; Marger, 2005⁽⁹⁾; Svallfors, 2005⁽²⁹⁾; Wagmiller et al., 2006⁽³⁰⁾; Daston, 2008⁽¹¹⁾; Weeden and Grusky, 2012⁽³¹⁾; Sernau, 2014⁽³²⁾; Atkinson, 2015⁽³³⁾

ทั้งนี้ จากการทบทวนวรรณกรรมหลายชิ้นเห็นไปในทางเดียวกันว่า ตัวชี้วัดชาติกำเนิดทั้งหลายที่กล่าวมาข้างต้นนี้จะเป็นตัวแปรสำคัญที่นำไปสู่ตัวชี้วัดอื่นๆ ได้อีก ไม่ว่าจะเป็นระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ สุขภาพ สถานภาพทางสังคม การบริโภค เป็นต้น ยกตัวอย่างเช่น ภูมิหลังของครอบครัว / พ่อแม่ (การศึกษา อาชีพ สถานภาพทางสังคม) จะมีผลต่อการศึกษาและสถานภาพทางสังคมของลูก

● มาตรฐานการดำรงชีพของครัวเรือน (Standard of living in household)

ที่อยู่อาศัยและปัจจัยพื้นฐานในครัวเรือนเป็นตัวชี้วัดในงานศึกษาหลายชิ้นที่เกี่ยวกับช่วงชั้นทางสังคม ได้แก่ ลักษณะที่อยู่อาศัย วัสดุก่อสร้างที่อยู่อาศัย จำนวนชั้นของที่อยู่อาศัย สถานภาพการครอบครองที่อยู่อาศัยหรือการครอบครองที่ดิน ตัวอย่างงานที่ศึกษาเรื่องช่วงชั้นและชนชั้นทางสังคมผ่านประเด็นเรื่องที่อยู่อาศัยได้แก่ Warner, 1949⁽³⁴⁾; Shelter, 2006⁽⁸⁾; Herrmann, Van der Maesen and Walker, 2012⁽³⁵⁾; Weeden and Grusky, 2012⁽³¹⁾

● เศรษฐกิจ (Economy)

ในมิติของเศรษฐกิจนั้น จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า อาชีพ (occupation) รายได้ (income) และความยากจน (poverty) มักจะมีการนำมาใช้เป็นตัวชี้วัดย่อยในการวิเคราะห์ช่วงชั้นทางสังคม และต่างก็เป็นตัวแปรที่ไม่สามารถแยกวิเคราะห์ออกจากกันได้ งานศึกษาเรื่องช่วงชั้นทางสังคม ชนชั้นทางสังคมและความไม่เท่าเทียมกันทางสังคมที่ใช้ตัวชี้วัดด้านเศรษฐกิจนี้มีมากมาย ยกตัวอย่างเช่น งานศึกษาของ Warner, 1936, 1948, 1949^(36,37,34); Parsons, 1940⁽¹⁶⁾; Hatt, 1950⁽³⁸⁾; Hollingshead, 1957⁽³⁹⁾; Duncan, 1961⁽⁴⁰⁾; Miller and Roby, 1970⁽⁴¹⁾; Haug, 1977⁽⁶⁾; Vanfossen, 1979⁽⁴²⁾;

Turner, 1984⁽⁴³⁾; Hurst, 2004⁽²²⁾; Gilbert, 1998⁽⁴⁴⁾; Wagmiller et al., 2006⁽³⁰⁾; Wilkinson, 1996, 2005^(45,46); Herrmann, Van der Maesen and Walker, 2012⁽³⁵⁾; Weeden and Grusky, 2012⁽³¹⁾; Sernau, 2014⁽³²⁾

● สุขภาพ (Health)

สุขภาพ เป็นได้ทั้งตัวแปรต้นและตัวแปรตามในการศึกษาช่วงชั้นทางสังคมกับภาวะสุขภาพ อย่างไรก็ตาม ในกรณีนี้กล่าวถึงสุขภาพในฐานะตัวแปรต้น เช่น โภชนาการ สถานบริการด้านสุขภาพที่ใช้เป็นประจำ ปัจจัยในการเลือกซื้ออาหารประเภทของอาหารที่บริโภค ตัวอย่างงานศึกษาเรื่องช่วงชั้นและชนชั้นทางสังคมที่ใช้ตัวชี้วัดด้านสุขภาพเช่น งานของ Hurst, 2004⁽²²⁾; Wilkinson, 1996⁽⁴⁵⁾; Herrmann, Van der Maesen and Walker, 2012⁽³⁵⁾; Devaux, 2014⁽⁴⁾

● การศึกษา (Education)

การศึกษาเป็นตัวชี้วัดที่สำคัญอีกตัวหนึ่งในการจัดช่วงชั้นทางสังคม และมีความสำคัญอีกประการหนึ่งคือ การศึกษาเป็นสิ่งที่ช่วยเลื่อนชนชั้นทางสังคม (social mobility) ได้เป็นอย่างดี ตัวชี้วัดด้านการศึกษาที่มักใช้ในงานศึกษาเรื่องช่วงชั้นทางสังคมเช่น ระดับการศึกษา จำนวนปีเฉลี่ยที่อยู่ในระบบการศึกษา ค่าเล่าเรียน ตัวอย่างงานศึกษาเรื่องช่วงชั้นและชนชั้นทางสังคมที่ใช้ตัวชี้วัดด้านการศึกษาเช่น งานของ Warner, 1936, 1948, 1949^(36,37,34); Hatt, 1950⁽³⁸⁾; Hollingshead, 1957⁽³⁹⁾; Cangemi, 1967⁽¹⁹⁾; Tumin, 1967⁽²⁾; Miller and Roby, 1970⁽⁴¹⁾; Levin, 1975⁽²⁰⁾; Haug, 1977⁽⁶⁾; Vanfossen, 1979⁽⁴²⁾; Kerckhoff, 2001⁽⁴⁸⁾; Herrmann, Van der Maesen and Walker, 2012⁽³⁵⁾; Richardson, 2012⁽⁴⁹⁾; Sernau, 2014⁽³²⁾

ตัวชี้วัดช่วงชั้นทางสังคมเชิงอัตวิสัย (Subjective social stratification indicators) ที่พบจากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องได้แก่

● สถานภาพทางสังคม (Social status)

ตัวชี้วัดช่วงชั้นทางสังคมตัวหลักที่ใช้วัดสถานภาพทางสังคมได้แก่ เกียรติภูมิ (prestige) ภายใต้สถานภาพทางสังคมหนึ่งๆ นั้น มักปรากฏสิ่งที่ต้องมาพร้อมกันนั้นคือ หนึ่ง

อำนาจ และสอง เกียรติภูมิ ซึ่งเป็นค่านิยมที่มีลักษณะหลักที่ผูกติดกับสถานภาพ (status) และตำแหน่งหน้าที่การงาน (office) การวัดค่ามักจะจัดอยู่ในรูปแบบของสเกล เกียรติภูมิเป็นสิ่งที่อยู่ในโครงสร้างทางสังคม ผูกติดอยู่กับ position, station และ stratum ความรู้สึกว่ามีเกียรติภูมิหรือมีชื่อเสียงของปัจเจกบุคคลนั้นเกิดขึ้นจากสถานะ (status) และตำแหน่งหน้าที่การงาน (office) ที่ปัจเจกบุคคลนั้นๆ ครอบครองอยู่ ซึ่งความรู้สึกถึงการมีเกียรติภูมินี้เกิดขึ้นได้ทั้งจากสายตาของผู้อื่นและความรู้สึกส่วนตัวของปัจเจกบุคคลเองที่รู้สึกว่าประสบความสำเร็จหรือบรรลุเป้าหมายต่อสถานะนั้น⁽¹³⁾

ตัวอย่างงานที่ศึกษาเรื่องสถานภาพทางสังคมเช่น Linton, 1936⁽¹⁴⁾; Davis, 1942⁽¹³⁾; Hollingshead, 1957⁽³⁹⁾; Gerth and Mills, 1967⁽¹⁾; Miller and Roby, 1970⁽⁴¹⁾; Goldthorpe, 1972⁽⁵⁰⁾; Vanfossen, 1979⁽⁴²⁾; Turner, 1984⁽⁴³⁾; Hurst, 2004⁽²²⁾; Wegener, 1992⁽⁵¹⁾; Sernau, 2014⁽³²⁾ ส่วนของการศึกษาในประเทศไทยคือ งานวิจัยเรื่อง การจัดช่วงชั้นทางสังคม เกียรติภูมิของอาชีพต่างๆ ในสังคมไทยของสุภางค์ จันทวานิช ปีพ.ศ. 2534⁽⁵²⁾

● อิสระภาพและเสรีภาพ (Freedom and liberty)

วรรณกรรมหลายชิ้นมีความสอดคล้องกันในประเด็นที่ว่า อิสระภาพและเสรีภาพมีความสัมพันธ์กับโอกาสในชีวิตของคน และช่วงชั้นทางสังคม แม้ว่าอิสระภาพและเสรีภาพจะเป็นแนวคิดหลักทางรัฐศาสตร์และโอกาสในชีวิตจะเป็นแนวคิดทางสังคมวิทยา แต่ทั้งสองก็เกี่ยวข้องกันเพราะอิสระภาพและเสรีภาพจะเป็นตัวแปรที่ให้โอกาส (opportunity) และความเท่าเทียมกันในด้านโอกาส (equal of opportunity) กับคนในสังคม การที่คนในสังคมมีเสรีภาพนั้นมีได้หมายความว่าเพียงแค่การปราศจากข้อจำกัดเท่านั้น แต่ยังหมายถึงการได้รับความมั่นคง ปลอดภัย ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการเพิ่มโชคชะตาชีวิตของคนอีกด้วย

ตัวอย่างงานที่ศึกษาเรื่องช่วงชั้นและชนชั้นทางสังคมผ่านประเด็นเรื่องการเมือง ความเป็นประชาธิปไตย ความมีอิสระภาพและเสรีภาพ ได้แก่ Brotz, 1959⁽⁵³⁾; Lenski, 1966⁽⁵⁴⁾; Miller and Roby, 1970⁽⁴¹⁾; Rawls, 1971⁽⁵⁵⁾; Jackman,

1974, 1975^(56,57); Miller, 1978⁽⁵⁸⁾; Dahrendorf, 1979⁽¹⁰⁾; Vanfossen, 1979⁽⁴²⁾; Bollen and Jackman, 1985⁽⁵⁹⁾; Muller, 1988⁽⁶⁰⁾; Hurst, 2004⁽²²⁾; Hughes, 1997⁽⁶¹⁾; Sen, 1999⁽⁶²⁾; Marger, 2005⁽⁹⁾; Wilkinson, 2005⁽⁴⁶⁾; Herrmann, Van der Maesen and Walker, 2012⁽³⁵⁾; Sernau, 2014⁽³²⁾

● ภราดรภาพ (Fraternity)

Richard Wilkinson⁽⁴⁶⁾ อธิบายว่า ความไม่เท่าเทียมกันในสังคมมีความสัมพันธ์กับภราดรภาพของสังคม สังคมที่คนสนใจอยู่แค่กับประโยชน์ของตัวเอง ติดต่อสัมพันธ์กับคนรอบข้างน้อยลง ต่อต้านสังคมและเครียดมากขึ้น จะมีแนวโน้มในการใช้ความรุนแรงสูงขึ้น ความสัมพันธ์ในชุมชนที่แย่งจะมีผลต่อภาวะสุขภาพในที่สุด ในทางตรงกันข้าม สังคมที่มีความเท่าเทียมกันมากกว่า ทำให้ผู้คนมีปฏิสัมพันธ์กันมากขึ้น มีการใช้ความรุนแรงต่อกันลดลง เพราะผู้คนต่างสนับสนุนซึ่งกันและกันมากขึ้นและรวมตัวกันมากขึ้น ซึ่งสุดท้ายแล้วจะนำไปสู่การมีภาวะสุขภาพที่ดีขึ้น ทั้งนี้ Wilkinson ได้กล่าวถึงสิ่งที่เรียกว่า องค์การทางสังคม (social organization) ที่มีผลต่อภาวะทางกายและทางจิตของมนุษย์ด้วย ในตัวชี้วัดเรื่องภราดรภาพนี้ อาจวัดจากเครือข่ายทางสังคม (social network) (การเป็นสมาชิกของกลุ่มทางสังคม) ตัวอย่างงานที่ศึกษาช่วงชั้นและชนชั้นทางสังคมผ่านประเด็นเรื่องภราดรภาพหรือเครือข่ายทางสังคมได้แก่ Parsons, 1940⁽¹⁶⁾; Tumin, 1967⁽²⁾; Rawls, 1971⁽⁵⁵⁾; Herrmann, Van der Maesen and Walker, 2012⁽³⁵⁾

● การบริโภคและรูปแบบการดำเนินชีวิต (Consumption and lifestyle)

Max Weber อธิบายว่ารูปแบบของชีวิต (style of life) สัมพันธ์กับสถานะ (status) การบ่งชี้ชนชั้นและสถานการณแห่งชนชั้นด้วยการผลิตและการได้มาซึ่งสินค้า สามารถวัดได้ด้วยตัวชี้วัดเชิงทฤษฎีทางเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตามไม่สามารถจัดช่วงชั้นทางสังคมได้จากการผลิต (production) ได้แต่เพียงอย่างเดียวอีกต่อไป การจัดช่วงชั้นตามกลุ่มสถานะ (status group) นั้นเป็นไปตามหลักของการบริโภคสินค้า (consumption of goods) ซึ่งสามารถสะท้อนได้จาก style of life⁽¹⁾

มีการใช้คำว่า life style ในเงื่อนไขที่แตกต่างกันออกไป ผ่านการถกเถียงว่าคุณลักษณะที่แตกต่างอย่างเห็นได้ชัดของแต่ละช่วงชั้นนี้เกิดจาก life style หรือเกิดจากวัฒนธรรมย่อย (subcultures) ของกลุ่มหรือ ช่วงชั้นนี้ถูกกำหนดโดยทรัพย์สิน อำนาจ และการประเมินค่า เราสามารถศึกษา life style ได้จาก 2 แนวทางคือ 1) โดยการตั้งคำถามว่าจะไรคือ life style ของกลุ่มคนที่มีความตำแหน่ง/สถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจแบบเดียวกัน 2) อะไรคือคุณสมบัติทางสังคมและเศรษฐกิจของคนที่สามารถมี life style เช่นนั้นจากการวิเคราะห์ในเชิงสังคมวิทยา มีการนำการศึกษาเรื่อง life style ไปใช้ได้หลายทาง เช่น 1) เพื่อเป็นตัวชี้วัดระดับการประเมินค่า เช่น นำเรื่องที่อยู่อาศัยและประเภทของที่อยู่อาศัยไปใช้เป็นเกณฑ์ในการแบ่งช่วงชั้นประชากร 2) เพื่อเป็นตัวบอกว่าคนที่มีความอยู่อาศัยไม่เหมือนกันนั้นเพราะพวกเขาแตกต่างกันด้วยรายได้ การศึกษาและอาชีพ 3) เพื่อเป็นตัวบ่งบอกการเลื่อนชั้นหรือเปลี่ยนแปลงสถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจ เช่น เมื่อคนหนึ่งมีสถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจที่ดีขึ้น เขาเลือกที่จะเปลี่ยนที่อยู่อาศัย การเปลี่ยน life style คือการสนับสนุนการอยู่ในสถานภาพใหม่ของคนคนนั้นด้วย⁽²⁾

ตัวอย่างงานที่ศึกษาช่วงชั้นและชนชั้นทางสังคมผ่านประเด็นเรื่องการบริโภคและรูปแบบการดำเนินชีวิตได้แก่ Tumin, 1967⁽²⁾; Bourdieu, 1979⁽⁶³⁾; Dahrendorf, 1979⁽¹⁰⁾; Ashton, 1990⁽⁶⁴⁾; Burrows and Marsh, 1992⁽⁶⁵⁾; Holt, 1997⁽⁶⁷⁾; Katz-Gerro and Shavit, 1998⁽⁶⁷⁾; Wickrama et al., 1999⁽²⁴⁾; Budrys, 2003⁽²⁵⁾; Tomlinson, 2003⁽⁶⁸⁾; Blaxter, 2005⁽⁶⁹⁾; Cockerham, 2005⁽⁷⁰⁾; Marger 2005⁽⁹⁾; Weeden and Grusky, 2012⁽³¹⁾

● ความตระหนักในชนชั้น (Class awareness)

งานวิจัยที่นำตัวชี้วัดความตระหนักในชนชั้นมาใช้ เช่น งานของ Richard Centers เรื่อง The Psychology of Social Classes: A Study of Class Consciousness ตีพิมพ์ในปีค.ศ. 1949⁽⁷¹⁾ ใช้แนวทางเชิงอัตวิสัยที่เปิดโอกาสให้ผู้ถูกศึกษาระบุตำแหน่งหรือชนชั้นทางสังคมของตนเองตามสำนึกที่มี ซึ่งก็คือมาจากความรู้สึกของปัจเจกบุคคลต่อการนิยามตนเองนั้นเอง

(individual's feelings of identification) ยกตัวอย่างคำถามในการประเมินตำแหน่งชนชั้นของตนเองดังเช่น ในชื่อชนชั้นทางสังคมที่จะถามต่อไปนี้ คุณคิดว่าคุณอยู่ในชนชั้นทางสังคมใด: ชนชั้นกลาง (middle class) ชนชั้นล่าง (lower class) ชนชั้นแรงงาน (working class) หรือชนชั้นสูง (upper class)

จากการทบทวนงานที่ศึกษาเรื่องช่วงชั้นทางสังคมในประเทศไทยพบงานศึกษาของไพฑูรย์ เครือแก้ว ปีพ.ศ. 2513⁽⁷²⁾ ที่แบ่งช่วงชั้นทางสังคมไทยโดยใช้ทั้งวิธีเชิงทวิสัยและวิธีเชิงอัตวิสัยโดยในเชิงอัตวิสัยได้แบ่งช่วงชั้นทางสังคมโดยใช้ตัวชี้วัดคือ เกียรติภูมิและฐานะทางสังคมของบุคคล โดยอาศัยปัจจัยต่างๆ เช่น วงศ์ตระกูล ความสำเร็จในราชการ อำนาจทางเศรษฐกิจและการเมือง ความมั่งคั่งในเงินทอง การศึกษาและอาชีพ

พบงานศึกษาในปีพ.ศ. 2516 ของบุญมา นครินทร์⁽⁷³⁾ ที่จัดลำดับชั้นทางสังคมในหมู่บ้านหนึ่งของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้วยสองวิธีคือ หนึ่ง การจัดลำดับชั้นโดยใช้ดัชนีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม จากตัวแปรด้านอาชีพ การศึกษา อสังหาริมทรัพย์ อสังหาริมทรัพย์ และรายได้ โดยสร้างคะแนนจากการกระจายความถี่ของแต่ละตัวแปร หลังจากนั้นนำคะแนนทั้งหมดมารวมกันเป็นคะแนนดัชนีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม เพื่อจัดลำดับชั้นทางสังคมตามคะแนนดัชนีซึ่งลำดับชั้นนี้ประกอบด้วย 4 ชั้นคือ ชั้นสูง ชั้นกลาง ชั้นค่อนข้างกลางและชั้นต่ำ สอง การจัดลำดับชั้นด้วยการถามความคิดเห็นของสมาชิกในหมู่บ้าน ผลการเปรียบเทียบพบว่าวิธีการทั้งสองวิธีนี้มีความสอดคล้องกันเฉพาะในกลุ่มคนที่ถูกจัดให้อยู่ในชั้นสูงและชั้นกลาง ตามดัชนีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม ส่วนในกลุ่มคนที่ถูกจัดให้อยู่ในชั้นค่อนข้างกลางและชั้นต่ำนั้นพบว่าเกือบจะไม่มี ความสอดคล้องกัน

พบงานศึกษาในปีพ.ศ. 2526 ของนักมานุษยวิทยาอย่างปรีชา คุวินทร์พันธุ์⁽⁷⁴⁾ ที่ศึกษาช่วงชั้นทางสังคมในกรุงเทพมหานคร ใช้วิธีการเชิงอัตวิสัยที่ให้กลุ่มตัวอย่างประเมินตนเองว่าอยู่ในช่วงชั้นใด แล้วนำข้อมูลดังกล่าวมาพิจารณาพร้อมกับตัวแปรที่เป็นรายได้ การศึกษาและอาชีพ งาน

ชั้นนี้จัดชั้นทางสังคมออกเป็น 3 ช่วงชั้นคือ ชั้นสูง ชั้นกลาง และชั้นล่าง

พบบงานศึกษาในปีพ.ศ. 2537 ของสุภางค์ จันทวานิช⁽⁷⁵⁾ นักสังคมวิทยาที่ศึกษาการจัดช่วงชั้นทางสังคม โดยใช้เกียรติภูมิของอาชีพทั้งหมด 89 อาชีพ มีกลุ่มตัวอย่างจำนวน 827 คน ใช้วิธีการที่ให้กลุ่มตัวอย่างให้ค่าคะแนนเกียรติภูมิโดยใช้มาตรวัดเกียรติภูมิอาชีพ หลังจากนั้นจึงนำคะแนนเกียรติภูมินี้มาจัดช่วงชั้นทางสังคมซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 4 ช่วงชั้น คือ 1. ช่วงชั้นระดับสูงมี 12 อาชีพ 2. ช่วงชั้นระดับปานกลางค่อนข้างสูงมี 30 อาชีพ 3. ช่วงชั้นระดับปานกลางค่อนข้างต่ำมี 31 อาชีพ และ 4. ช่วงชั้นระดับค่อนข้างต่ำมี 15 อาชีพ

พบบงานศึกษาในปีต่อมาของพินิจ ลากธนานนท์⁽⁷⁶⁾ ศึกษาตัวบ่งชี้สถานภาพเศรษฐกิจในสังคมไทย โดยใช้ตัวแปร 13 ตัวคือ การศึกษา รายได้ อาชีพ ตำแหน่งในอาชีพ ภูมิปัญญาภูมิหลังของครอบครัว อำนาจ ชื่อเสียง/เกียรติยศ ลักษณะที่อยู่อาศัย วิทยุ ทีวี กลุ่มผลประโยชน์ เพศและเชื้อชาติ โดยแบ่งแยกพื้นที่ศึกษาออกเป็นเขตเมืองและเขตชนบท

พบวิทยานิพนธ์ของฐิติภัฏทิศาวิชาภาควิชาการวัดและประเมินผลการศึกษาในปีพ.ศ. 2541 ของเอมอร จังศิริพรภรณ์⁽⁷⁷⁾ ที่ศึกษาตัวบ่งชี้สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัวของนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษาภาครัฐในกรุงเทพมหานคร โดยใช้ตัวชี้วัด 6 ตัวคือ อาชีพ (ตัวชี้วัดย่อยคือ คะแนนเกียรติภูมิของอาชีพบิดาและมารดา ตำแหน่งในอาชีพของบิดาและมารดา) การเป็นเจ้าของทรัพย์สิน (ตัวชี้วัดย่อยคือ มูลค่าของอสังหาริมทรัพย์และสังหาริมทรัพย์ของครอบครัว) การมีรายได้ (ตัวชี้วัดย่อยคือ รายได้ของครอบครัวต่อเดือน เงินค่าอาหารกลางวันของบุตรต่อวัน คะแนนความมั่นคงของรายได้หลัก) การศึกษา (ตัวชี้วัดย่อยคือ จำนวนปีที่ใช้ในการศึกษาของบิดาและมารดา คะแนนการได้รับการอบรมเพิ่มของบิดาและมารดา) อำนาจ (ตัวชี้วัดย่อยคือ คะแนนการมีชื่อเสียงของผู้นำครอบครัวและคะแนนการมีอิทธิพลต่อสาธารณชน) และสภาพแวดล้อมของครอบครัว (ตัวชี้วัดย่อยคือ คะแนนพฤติกรรมการใช้เวลาว่าง คะแนนพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพ และคะแนนพฤติกรรมการส่งเสริม

เสริมการเรียนรู้ของบุตร) นำตัวชี้วัดที่กล่าวมาพิจารณาจัดเป็นช่วงชั้นทางสังคม 5 ช่วงชั้นคือ ชั้นสูง ชั้นค่อนข้างสูง ชั้นปานกลาง ชั้นค่อนข้างต่ำและชั้นต่ำ

หลักประกันโอกาสในชีวิตเพื่อประชากรกลุ่มเปราะบาง

Centre for Social Justice⁽⁷⁸⁾ ระบุว่า งานวิจัยของสถาบันที่ทำมาเป็นเวลา 11 ปี พบว่า สาเหตุของความยากจนในประเทศอังกฤษมี 5 ประการหลักคือ การพึ่งพาทางเศรษฐกิจ ความแตกร้างในครอบครัว การศึกษาที่ล้มเหลว ปัญหาสิ่งแวดล้อม และ หนี้สินส่วนตัวที่ร้ายแรง รัฐบาลอังกฤษเริ่มมองว่ายุทธศาสตร์ “การปรับโอกาสในชีวิต (improving life chances)” จะช่วยแก้ไขปัญหากลุ่มเปราะบางได้ Centre for Social Justice เสนอว่า นโยบายที่จะช่วยเติมเต็มโอกาสในชีวิตของคนที่ยากจนจากจุดเริ่มต้นไม่เท่ากันให้ได้รับความยุติธรรมมากที่สุดเท่าที่จะทำได้นั้นต้องมาจากการกำหนดนโยบายสังคมแบบที่เรียกว่า หลักประกันโอกาสในชีวิต (life chance guarantees) ซึ่งเพียงนโยบายด้านสาธารณสุขอย่างเดียวคงไม่พอ จะต้องสอดคล้องประสานกับนโยบายสังคมในด้านอื่นๆ ด้วย ไม่ว่าจะเป็นการศึกษา ภาษี ตลาดงาน ค่าแรงขั้นต่ำ เป็นต้น

มนุษย์ที่เกิดมาบนโลกใบนี้เผชิญหน้ากับความเสี่ยงในโอกาสชีวิตแตกต่างกัน นอกจากโรคพันธุกรรมแล้ว สิ่งที่ทำให้เด็กคนหนึ่งตั้งต้นชีวิตแตกต่างกันก็คือภูมิหลังของครอบครัว หลักประกันโอกาสในชีวิตนี้ควรจะเริ่มตั้งแต่ต้นตั้งแต่ความเสี่ยงที่เกิดจากภูมิหลังของครอบครัวที่แตกต่างกัน ยกตัวอย่างภูมิหลังครอบครัวที่ทำให้เกิดความเสี่ยงในโอกาสชีวิต เช่น ระดับการศึกษาของพ่อแม่ โรคภัยของพ่อแม่ พ่อหรือแม่ทำงานคนเดียว การตกงานของพ่อแม่ ซึ่งความเสี่ยงตั้งต้นนี้จะนำไปสู่ความเสี่ยงอื่นๆ ในอนาคตของเด็กต่อไป หรือจะทำให้เด็กเข้าสู่วงจรความยากจนจากรุ่นสู่รุ่นต่อไป ด้วยเหตุนี้สิ่งที่ Centre for Social Justice เสนอคือ การกำหนดนโยบายสังคมที่จะช่วยแก้ไขปัญหาคือเป็นต้นเหตุแห่งอุปสรรคของโอกาสในชีวิตต่อไป

Brigitte Kitchen⁽²⁸⁾ เสนอต่อ Centre for Social Justice

ว่านโยบายสังคมที่ประกันโอกาสในชีวิตของคนคือการลงทุน สาธารณะเพื่อพัฒนาความสามารถของบุคคล ซึ่งประกอบด้วย นโยบายหลักสี่นโยบายคือ

หนึ่ง การจ้างงานด้วยค่าจ้างในระดับที่ครองชีพได้ (employment at a living wage) ซึ่ง Kitchen เสนอไว้หลายแบบไม่ว่าจะเป็นค่าแรงขั้นต่ำ (minimum wage), ระบบภาษีที่ยุติธรรมและเที่ยงตรง (a fair and equitable tax system) และการขอคืนเงินภาษี (refundable tax credits)

สอง การเสริมสร้างศักยภาพของบุคคลผ่านการพัฒนาการศึกษาและทักษะ (personal capacity building for educational and skill development) ซึ่งมีหลายประเด็นที่ Kitchen เสนอ เช่น เงินช่วยเหลือด้านการศึกษา (school allowance)

สาม การสร้างระบบประกันการว่างงานขึ้นมาใหม่ (rebuilding employment insurance) เช่น รักษาระดับเงินช่วยเหลือ หรือเพิ่มเงินช่วยเหลือให้กับคนตกงาน (retraining/upgrading allowance for the long-term unemployed)

สี่ ทำชีวิตครอบครัวให้ดีขึ้น (enhance family life) ด้วยการสร้างเสถียรภาพในตลาดแรงงาน คำว่าชีวิตครอบครัวในที่นี้จึงหมายถึงชีวิตที่คนในครอบครัวมีงานทำ ยกตัวอย่างเช่น กฎหมายให้แม่และพ่อลาหยุดเลี้ยงบุตร (maternal and parental leave legislation) หรือ การกำหนดนโยบายช่วยเหลือเด็กที่พ่อแม่หย่าร้างที่ต้องอยู่ในความรับผิดชอบของพ่อหรือแม่ตามลำพัง

บทสรุป (Conclusion)

ดังที่กล่าวมาแล้วว่าความแตกต่างของมนุษย์ในสังคมเป็นข้อเท็จจริงที่ไม่สามารถปฏิเสธได้ ความแตกต่างนี้เกิดขึ้นทั้งโดยธรรมชาติและโดยวัฒนธรรมผ่านโครงสร้างสังคมของแต่ละสังคม ความแตกต่างนี้เป็นฐานนำไปสู่ช่วงชั้นทางสังคมและความไม่เท่าเทียมกันทางสังคม เมื่อย้อนกลับมาพิจารณาถึงต้นกำเนิดแห่งความแตกต่างขั้นแรกของมนุษย์นี้จะพบว่า เป็นสิ่งที่ยู่นอกเหนือความสามารถของมนุษย์ที่จะควบคุมได้ นี่จึงเป็นเหตุให้นักสังคมวิทยาอธิบายว่าความแตกต่างนี้มีมา

พร้อมกับสิ่งที่เรียกว่าโอกาสในชีวิต อันเป็นสิ่งที่กำหนดตำแหน่ง (position) แรกของมนุษย์ในสังคม

จากการทบทวนงานที่ศึกษาเรื่องช่วงชั้นทางสังคมทั้งในและต่างประเทศพบว่า ตัวชี้วัดช่วงชั้นทางสังคมนั้นสามารถจำแนกออกเป็นสองประเภทใหญ่ๆ คือ หนึ่ง ตัวชี้วัดช่วงชั้นทางสังคมเชิงภววิสัย และ สอง ตัวชี้วัดช่วงชั้นทางสังคมเชิงอัตวิสัย และภายใต้ตัวชี้วัดช่วงชั้นทางสังคมทั้งเชิงภววิสัยและเชิงอัตวิสัยนั้นพบตัวชี้วัดย่อยจากการทบทวนวรรณกรรม การสัมภาษณ์เจาะลึก และจากความเห็นในการประชุมผู้ทรงคุณวุฒิด้านสังคมศาสตร์ ดังนี้

1. ตัวชี้วัดช่วงชั้นทางสังคมเชิงภววิสัย พบตัวชี้วัดย่อย 5 ตัว ได้แก่ 1) ชาติกำเนิด 2) พื้นฐานการดำรงชีพของครัวเรือน 3) เศรษฐกิจ 4) การศึกษา และ 5) สุขภาพ

2. ตัวชี้วัดช่วงชั้นทางสังคมเชิงอัตวิสัย ในกลุ่มนี้สามารถแบ่งออกได้เป็น 5 ตัวบ่งชี้ได้แก่ 1) สถานภาพทางสังคม 2) อิศรภาพและเสรีภาพ 3) ภราดรภาพ 4) การบริโภคและรูปแบบการดำเนินชีวิต และ 5) ความตระหนักในชนชั้น

ตัวชี้วัดย่อยเหล่านี้สามารถอธิบายถึงตำแหน่ง (position) ของบุคคลในสังคมได้ตามแนวคิดเรื่องช่วงชั้นทางสังคมการจัดช่วงชั้นทางสังคมจึงเปรียบเหมือนกับการจัดกลุ่มคนที่มีโอกาสในชีวิตที่กำหนดตำแหน่งคล้ายๆ กันมารวมอยู่ด้วยกัน การทบทวนวรรณกรรมเพื่อหาตัวชี้วัดช่วงชั้นทางสังคมจึงเป็นทางเลือกหนึ่งของการทำความเข้าใจว่าใครคือประชากรกลุ่มเปราะบางในสังคม อย่างไรก็ตาม ในงานศึกษาเรื่องช่วงชั้นทางสังคมและชนชั้นทางสังคมทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศส่วนมากที่ผ่านมานั้นจะใช้ตัวชี้วัดภววิสัยเป็นหลัก ได้แก่ รายได้ การศึกษา อาชีพ และมักจะละเลยการใช้ตัวชี้วัดเชิงอัตวิสัย เพราะยังไม่สามารถทำตัวชี้วัดให้เป็นรูปธรรมที่ชัดเจนได้ ข้อท้าทายประการหนึ่งของบทความชิ้นนี้คือการพยายามเสนอว่าช่วงชั้นทางสังคมนั้นไม่สามารถอธิบายได้ด้วยเพียงตัวชี้วัดเชิงภววิสัยเท่านั้น แต่ยังต้องคำนึงถึงตัวชี้วัดเชิงอัตวิสัยด้วย อย่างไรก็ตาม การศึกษาช่วงชั้นทางสังคมนั้นยังคงให้ความสำคัญกับตัวชี้วัดเชิงภววิสัยเป็นขั้นต้นก่อนเนื่องจากว่า ภูมิหลังครอบครัวที่ดี การศึกษาที่ดี อาชีพที่ดี หรือรายได้ที่ดีจะ

เป็นบันไดขั้นแรกที่ทำให้เกิดตัวชี้วัดเชิงอัตวิสัยหลายตัวตาม
มาได้ ไม่ว่าจะเป็นสถานภาพทางสังคมหรือการบริโภคและรูปแบบ
ในการดำเนินชีวิต เป็นต้น

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่องการจัดช่วง
ชั้นทางสังคมในบริบทของสังคมไทยกับภาวะทางสุขภาพ ซึ่ง
จัดทำโดยมูลนิธิศูนย์วิจัยและติดตามความเป็นธรรมทางสุขภาพ
สนับสนุนงบประมาณโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้าง
เสริมสุขภาพ (สสส.)

เอกสารอ้างอิง

- Gerth HH, Mills C. Wright (eds. and trans.). From Max Weber: essays in sociology. New York: Oxford University Press; 1967.
- Tumin MM. Social stratification: the forms and functions of inequality. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall; 1967.
- Ritzman RL, Tomaskovic-Devey D. Life chances and support for equality and equity as normative and counternormative distribution rules. *Social Forces* 1992;70(3):745-63.
- Rousseau J. Discours sur l'origine et les fondements de l'inégalité parmi les hommes. Paris: Flammarion; 2012.
- Bachofen B, Bernardi B. ROUSSEAU. Discours sur l'origine et les fondements de l'inégalité parmi les hommes. Paris: Flammarion; 2008.
- Haug MR. Measurement in social stratification. *Annual review of sociology* 1977;3:51-77.
- Conley D, Bennett NG. Is biology destiny? birth weight and life chances. *American Sociological Review* 2000;65(3):458-67.
- Shelter. Chance of a lifetime: the impact of bad housing on children's lives. London: Shelter; 2006.
- Marger MN. Social inequality: patterns and processes. 3rd ed. New York: McGraw-Hill; 2005.
- Dahrendorf R. Life chances: approaches to social and political theory. Chicago: The University of Chicago Press; 1979.
- Daston L. Life, chance and life chances. *American Academy of Arts and Sciences* 2008:5-14.
- Kerbo HR. Social stratification and inequality: class conflict in historical, comparative and global perspective. New York: McGraw-Hill; 2000.
- Davis K. A conceptual analysis of stratification. *American Sociological Review* 1942;7(3):309-21.
- Linton R. The study of man: an introduction. New York: Appleton-Century-Crofts; 1936.
- Pyakuryal K. Weberian Model of Social Stratification: a viewpoint. *Occasional Papers in Sociology and Anthropology* 2001;7:14-25. [Retrieved 20 august 2014]. Available from: www.himalaya.socanth.cam.ac.uk/collections/journals/opsa/pdf/OPSA_07_02.pdf.
- Parsons T. An analytical approach to the theory of social stratification. *American Journal of Sociology* 1940;45(6):841-62.
- Davis K, Moore WE. Some principles of stratification. *American Sociological Review* 1944;10(2):242-9.
- Lawson ED, Boek WE. Correlation of indexes of families' socio-economic status. *Social Forces* 1960;39(2):149-52.
- Cangemi JP. Life -chances: a comment on the dynamics of education and money. *The Journal of Negro Education* 1967;36(4):424-7.
- Levin HM. Education, life chances, and the courts: the role of social science evidence. *Law and Contemporary Problems* 1975;39(2):217-40.
- Zimmer BG, Fulton J. Size of family, life chances and reproductive behavior. *Journal of Marriage and Family* 1980;42(3):657-70.
- Hurst CE. Social inequality: forms, causes, and consequences. Boston: Pearson, 2004.
- Duncan GJ, et al. How much does childhood poverty affect the life chances of children? *American Sociological Review* 1998; 63(3):406-23.
- Wickrama KAS, et al. The intergenerational transmission of health-risk behaviors: adolescent lifestyle and gender moderating effects. *Journal of Health and Social Behavior* 1999;40(3):258-72.
- Budrys G. Unequal health: how inequality contributes to health and illness. Oxford: Rowman and Littlefield Publishers; 2003.
- Georg W. Cultural capital and social inequality in the life course. *European Sociological Review* 2004;20(4):333-44.
- Szydluk M. Inheritance and inequality: theoretical reasoning and empirical evidence. *European Sociological Review* 2004;20(1):31-45.
- Kitchen B. Life-chance guarantees: a new agenda for social policy. Toronto: Centre for Social Justice; 2005.
- Svallfors S. (ed.) Analyzing inequality: life chances and social mobility in comparative perspective. Stanford: Stanford University Press; 2005.
- Wagmiller RL Jr, et al. The dynamics of economic disadvantaged and children's life chances. *American Sociological Review* 2006;71(5):847-66.
- Weeden KA, Grusky DB. The three worlds of inequality. *American Journal of Sociology* 2012;117(6):1723-85.
- Sernau S. Social inequality in a global age. London: Sage; 2014.

33. Atkinson W. *Class*. Cambridge: Polity Press; 2015.
34. Warner WL, Meeker M, Eells K. *Social class in America: a Manual of procedure for the measurement of social status*. Chicago: Science Research Associates; 1949.
35. Herrmann P, Van der Maesen LJG, Walker A. Social quality indicators. In: Van der Maesen LJG, Walker A, editors. *Social quality: from theory to indicators*. London: Palgrave Macmillan; 2012.
36. Warner WL. American caste and class. *American Journal of Sociology* 1936;42:234-7.
37. Warner WL. Social status in education. *Phi Delta Kappan* 1948; 30.
38. Hatt PK. Occupation and social stratification. *American Journal of Sociology* 1950;55(6):533-43.
39. Hollingshead AB. *Two factor Index of social position*. New Haven, CT: Privately printed; 1957.
40. Duncan OD. A socioeconomic index for all occupations. In: Reiss AJ, Duncan OD, Hatt PK, North CC. *Occupations and social status*. New York: Free Press; 1961. p.109-38
41. Miller S. M. and Roby P. *The future of inequality*. New York: Basic Books; 1970.
42. Vanfossen B. E. *The Structure of social inequality*. Boston: Little, Brown and Company; 1979.
43. Turner, J. H. *Societal stratification: a theoretical analysis*. New York: Columbia University Press, 1984.
44. Gilbert D. *The American class structure*. New York: Wadsworth Publishing; 1998.
45. Wilkinson RG. *Unhealthy societies: The afflictions of inequality*. London: Routledge; 1996.
46. Wilkinson RG. *The impact of inequality: how to make sick societies healthier*. London: New York: Routledge; 2005.
47. Devaux M. *Nutrition and inequalities in health: the role of prevention policy*. OECD - Health Division. Athens, 25 February 2014.
48. Kerckhoff AC. Education and social stratification processes in comparative perspective. *Sociology of education* 2001; 74 (Extra Issue: Current of thought: sociology of education at the dawn of the 21th Century): 3-18.
49. Richardson R. *Changing life chances: practical projects and endeavours in schools*. Sterling: Trentham Books; 2012.
50. Goldthorpe JH. Class, status, and party in modern Britain. *European Journal of Sociology* 1972;13:342-72.
51. Wegener B. Concepts and measurement of prestige. *Annual Review of Sociology* 1992;18:253-80.
52. Chantavanich S. *Research Report on social stratification: profession's prestige in Thai Society*. Social Research Institute, Chulalongkorn University; 2000.
53. Brotz HM. Social stratification and the political order. *American Journal of Sociology* 1959;64(6):571-8.
54. Lenski G. *Power and privilege*. New York: McGraw-Hill; 1966.
55. Rawls J. *A theory of justice*. Cambridge: Harvard University Press.
56. Jackman RW. Political democracy and social equality. *American Sociological Review* 1974;39:29-45.
57. Jackman RW. *Politics and social equality*. New York: Wiley; 1975.
58. Miller D. Democracy and social justice. *British Journal of Political Science* 1978;8(1):1-19.
59. Bollen K, Jackman RW. Political democracy and the size distribution of income. *American Sociological Review* 1985;50(4):438-57.
60. Muller EN. Democracy, economic development, and income inequality. *American Sociological Review* 1988;53(1):50-68.
61. Hughes MR. Sample selection bias in analysis of the political democracy and income inequality relationship. *Social Forces* 1997; 75(3):1101-17.
62. Sen A. *Development as freedom*. New York: Anchor Books; 1999.
63. Bourdieu P. *La distinction. critique sociale du jugement*. Paris: Edition Minuit; 1979.
64. Ashton J. Urban lifestyle and public health in the city. *Journal of the Royal Statistical Society. Series D (The Statistician) special issues: Health of Inner cities and urban areas*. 1990;39(2):147-56.
65. Burrows R, Marsh C. *Consumption and class: division and change*. New York: British Sociological Association; 1992.
66. Holt DB. Poststructuralist Lifestyle analysis: conceptualizing the social patterning of consumption in postmodernity. *Journal of Consumer Research* 1997;23(4):326-50.
67. Katz-Gerro T, Shavit Y. The stratification of leisure and taste: classes and lifestyles in Israel. *European Sociological Review* 1998;14(4):369-86.
68. Tomlinson M. Lifestyle and social class. *European Sociological Review* 2003;19(1):97-111.
69. Blaxter M. *Health and lifestyles*. London: Routledge; 2005.
70. Cockerham WC. Health lifestyle theory and the convergence of agency and structure. *Journal of Health and Social Behavior* 2005;46(1):51-67.
71. Centers R. *The psychology of social classes. a study of class consciousness*. Princeton: Princeton University Press; 1949.
72. Krueakaew P. *Laksanasangkhom Thai [Thai Characteristics]*. Phranakhon: Liang Siang Chong Charoen Publisher; 1970. (in Thai)
73. Nakornin B. *A study of social stratification in Khayai a small village in Ayuthya [Master's Thesis]*, The Department of Social Sciences, Graduate School, Chulalongkorn University; 1973. (in Thai)

74. Kuwinpan P. Research report on social stratification in Bangkok project. Chulalongkorn University; 1983. (in Thai)
75. Chantavanich S. Research report on social stratification: profession's prestige in Thai society. Social Research Institute, Chulalongkorn University; 2000. (in Thai)
76. Laphthanon P. Research report on socio-economic status indicators in Thai society phrase II. Social Research Institute, Chulalongkorn University; 1995. (in Thai)
77. Jangsiripornpakorn A. A development of socio-economic status indicators of public secondary school students' families in Bangkok Metropolis [Doctor of Philosophy Program in Education Dissertation], Chulalongkorn University; 1998. (in Thai)
78. Centre for Social Justice. Improving life chances. January 2016. [Retrieved 1 August 2016]. Available from: <http://www.centreforsocialjustice.org.uk/UserStorage/pdf/Pdf%20reports/Improving-Life-Chances.pdf>.